

Fra de danske tropekoloniers tid. En gravsten i Sorø kirke.

Af *L. Balslev*

Der ligger foran kordøren i Sorø kirke en gravsten af blåligt norsk marmor over *Christine Wendelboe*, død i Sorø 1778. Hun har måske ikke været nogen særlig betydningsfuld person, men stenen er smuk, og hvis man giver sig til at læse indskriften, kan man have svært ved at få den ud af

Foto: Chr. Jørgensen, Sorø

Fig. 1. *Christine Wendelboes gravsten.*

L. Balslev

hovedet igen; hendes familieforhold har i hvert fald været usædvanlige.

AF SØNLIG ERKIENDLIGHED
 HAVER
 CHRISTIAN KNUDSEN,
 OBERST I ENGELSK TIENISTE I BENGALLEN,
 LADET DENNE STEEN LÆGGE
 OVER SIN MODER
 CHRISTINE WENDELBOE,
 FØDT I KIØBENHAVN D:XIII JUNII MDCCXV,
 GIFT MDCCXL MED
 TORSTEN KNUDSEN,
 EQVIPAGEMESTER OG BENGALSK RAAD
 I FRIDERIKS NAGOR,
 HVIS DØD I TRANQVEBAR
 D: XXIII APR: MDCCLXVII
 STANDSEDE DEN FORØNSKTE HIEMREISE
 TIL HENDE,
 HAN I XI AAR IKKE HAVDE SEET.
 AF TOLV BØRN EFTERLØD HUN TRE
 VED SIN DØD I SORØE
 DEN X MARTII MDCCLXXVIII.
 DIN TROE, DIT HAAB, DIN DYD FORTIENE
 MINDESMÆRKER
 LANGT STÆRKERE END DE, AF MARMOR REISES OP,
 NAAR DISSE BLIVE STØV SOM ANDRE STOLTHEDS
 VÆRKER,
 STAAE HINE FASTE SOM GRUNDFÆSTED KLIPPES
 TOP.
 KIRKEN ER BETALT
 FOR AT DENNE STEEN ALDRIG MAA FLYTTES.

Fra de danske tropekoloniers tid – en gravsten i Sorø kirke

Som man ser, er hun født 1715, og 25 år gammel er hun blevet gift med *Torsten Knudsen* (1740). *Wendelboe* må være hendes pigenavn.

Hvad hendes mand oprindeligt har været, må stå hen. Han har sikkert ikke boet i Sorø. Om hans tilværelse i det fremmede kan man søge oplysning i *Kay Larsen: Dansk-Ostindiske Personalia og Data* (Håndskrift på Det kgl. Bibliotek). *Torsten Knudsen* er blevet ansat i *Asiatisk Kompagni* 1756 som ekvipagemester på *Nicobarøerne*, hvor man havde planer om at kolonisere. Ordet ekvipagemester er fransk; det kommer af *equiper*, der betyder udruste, særligt skibe (eller tropper), men dækker vistnok, i hvert fald inden for søværnet, over ret forskellige og vist også ret betydningsfulde bestillinger.

Ekspeditionerne til *Nicobarøerne* forfulgtes af uheld, og *Torsten Knudsen* kom i første omgang ikke længere end til *Trankebar*, den danske hovedkoloni i *Forindien* på sydøstkysten. Her skulle han gøre ingeniørtjeneste og specielt føre tilsyn med krudtværket og laboratoriet i *Admiralshaven*. Det har dog åbenbart ikke været så spændende, som det lyder, eftersom han allerede i september 1758 rejste videre til *Frederiksnagore* i *Bengalen*.

Det var en næsten nyanlagt dansk koloni, opkaldt efter *Frederik V.* (*Frederiksnagore* = *Frederiksstad*). Den lå ved *Hooghlyfloden*, der er en arm af *Ganges*, mellem *Chander-nagore* (anlagt af franskmændene 1688) og *Calcutta* (anlagt af englænderne 1690). Af gravstenens oplysning om, at *Torsten Knudsens* død 1767 standsede den forønskte hjemrejse til hende, som han i 11 år ikke havde set (1756–1767), må man slutte, at *Christine Wendelboe* ikke har fulgt sin mand og aldrig har været i *Indien*. Hun er blevet i *Danmark* med børnene, og det har nok været det bedste for hende. Dels på

L. Balslev

grund af klimaet, dels på grund af de urolige politiske forhold i de år, da englænderne under den berømte Robert Clive grundlagde deres politiske magt i Bengalen.

Det skete gennem krig, dels med den indfødte hersker (Naboben), som Clive besejrede ved Plassey 1757, dels med franskmændene under den store kolonikrig 1756–63. Flygtende franskmænd søgte tilflugt hos danskerne, som derved kom på kant med englænderne. I oktober 1758, en måned efter Torsten Knudsens ankomst, blokerede de en tid Frederiksnagore. Disse forhold skabte vanskeligheder for det asiatiske kompagnis handel, men ejendommeligt nok ikke i samme grad for embedsmændenes private forretninger. Deres lønninger var yderst beskedne, men mange forstod at bøde på det, og det har formodentlig også været tilfældet for Torsten Knudsens vedkommende. Det fremgår ikke af Kay Larsens oplysninger, hvad han egentlig har foretaget sig fra 1758 til 1764, da han nævnes som pakhusmester. Samme år tager han sin afsked, men genansættes året efter og nu som ekvipagemester og materialskriver. 1766 er han en kort tid konsumptionsskriver (skatteopkræver?), og 22. januar 1767 bliver han endog medlem af rådet. Det hænger nok på en eller anden måde sammen med det samtidige chefskifte; »opperhovedet« Tyrholm døde den 20. januar og afløstes af Thede. Torsten Knudsen fik dog ikke megen glæde af sin stilling som »Bengalsk Raad« (Se gravstenen). Få måneder efter døde han; om i Trankebar den 23. april og på vej hjem, som der står på stenen, eller i Frederiksnagore den 24. marts (Kay Larsen), må stå hen.

Mange år efter arver hans datter og svigersøn i Frederiksnagore 20.000 rd. efter ham, og han må altså ved sin død have været en velstående mand. Boet skal ifølge Kay Larsen

Fra de danske tropekoloniers tid – en gravsten i Sorø kirke

først være gjort op i 1786. Det kan synes utroligt, men bekræftes til en vis grad af en anden kilde, nemlig skiftet efter Christine Wendelboe i Skiftebehandlingsprotokol for Sorø købstad 1772–1834. Det oplyses her, at bogholder de Batie ved Det ostindiske Compagnie har udtalt om skiftet efter Torsten Knudsen, at der formodentlig »vil forløbe en deel Aar før samme til Endelighed vil blive foretaget«. Det er i 1778. Christine Wendelboe har altså først måttet undvære sin mand i 11 år, indtil døden standsede hans forønskede hjemrejse, og derefter har hun, ligeledes i 11 år (1767–78), måttet vente forgæves på arven efter ham. Hvis man kan tro på mindeverset på stenen, har hun båret sin skæbne med tålmod: *Din Troe, dit Haab, din Dyd forblive Mindesmærker Langt stærkere end de, af Marmor reises op, . . .*

Nogen særlig nær tilknytning til Sorø har hun næppe haft. Hun kaldes i skifteprotokollen »Madame Christine Wendelboe, som her til Sorøe Bye var ankommen«, og boet betaler en kuriøs regning fra justitsrådinde Birgitte Kraft, enke efter landsdommer og godsinspektør ved Sorø Akademi Peder Kraft. Hun ejede »De unge Herrers Gaard«, hvor Christine Wendelboe åbenbart har boet.

Pro Memoria

For det Aar salig Mad. Knudsen og Arvinger har beboet min Gaard her i Byen, tilkommer mig, efter den mellem os sluttede Contract:

For Huus leye 40 (dl.)

For Leye af min Stoel i Kirken 1 (dl.) 4 (mk.)

og efter indlagte Glarmester Jørgensens Regning 1 (dl.) 4 (mk.) 8 (sk.).

Tilsammen 43.1.8.

L. Balslev

Derfra afgaaer 10 Rd. efter Foreening med Arvingerne for det $\frac{1}{4}$ Aar, som jeg i Sommer selv har beboet Gaarden, bliver altsaa tilbage 33.1.8, som jeg af Hr. Byfogden qua Skifte Forvalter, til Udbetaling af Stervboet vil bede mig anviist.

B. Kraft.

Til Hr. Byfoged Jessen.

Arvingerne var den 24 årige søn, Andreas Knudsen, og hans søster, Birgitte, for hvem sognepræsten, professor Pontoppidan, optræder som værge. Desuden den anden søn, oberst Christian Knudsen i Bengalen, men om ham udtaler Andreas, at han ikke trænger til den arv »og formodentlig skienker ham og hans Syster samme«. Pontoppidan slutter sig til denne formening, og der bliver derefter til deling mellem Andreas og Birgitte 274 (dl.) 4 (mk.) og 14 (sk.)

Det må noteres, at moderen har fået en skikkelig begravelse, idet der i kirkebogen står: Tirsdagen den 17. Martii blev . . . Equipagemester Torsten Knudsens Enke 62 Aar gammel med Ceremonier og Liigprædiken begravet i Kirkens mellemste Gang lige for Choret. D.v.s. der, hvor stenen ligger i dag. Sml. indskriften: Kirken er betalt for, at denne Steen aldrig maa flyttes.

Hun er desuden blevet mindet i Adresseavisen, hvor der ofte indrykkedes dødsannoncer eller ærevers. Hendes navn nævnes ikke, men der kan ikke være tvivl om, at det gælder hende, når der i 20. årg. nr. 59 står: I Anledning af Dødsfaldet i Sorø den 10. Martii; og derpå to vers. Det første er et citat af en italiensk middelalderdigter Guinicelli.

Det handler om den smerte og modgang, vi må opleve i denne mørke verden og slutter:

Fra de danske tropekoloniers tid – en gravsten i Sorø kirke

Beata l'alma, che lasso tal pondo
 e va nel ciel, dove é compita gioglia,
 giojoso il cor, fuor di corruccio e d'ira.

Hvilket efter kyndiges mening kan oversættes omtrent således:

Salig den sjæl, der kaster en sådan byrde fra sig
 og går til himlen, hvor der er fuldkommen glæde;
 lykkeligt det hjerte, som er hinsides smerte og had.

Det andet vers er dansk og skal anføres i sin helhed, bl. a. på grund af den overraskende nævnelser af Valhal, som den afdøde kaldes til at forskønne. Digtet er underskrevet N. . . Man ville godt vide, om det er en eller anden repræsentant for det lærde Sorø, der ytrer sig.

Smelt kun til Taarer, ømme Datter,
 og svøm i Graad, o følsom Søn,
 thi Døden tog – Tab uden Lige! –
 den bedste Moder bort.
 Svøm kun i Graad og smelt til Taarer,
 thi hun er eders Smerte værd –
 Den bedste Moder, Kiønnets Ære,
 er eders Smerte værd –
 Svøm kun i Graad og smelt til Taarer
 for eders Ungdoms Ledere –
 Taknemme Taarer ære
 Afdødes Støv og grædende –
 Dog stands dem – af Alfader i det Høie
 Hun kaldtes, for Valhal
 Med hendes smukke Siæl end at forskiønne. –
 Hver Helgen hende seer
 forundringsfuld i Dødelige
 at finde Helgens Dyd.

L. Balslev

Omringe er hun nu af varig Glæde
 og hver af Dyderne
 den kommende sin Søster helser,
 og hende glad i Møde gaær.

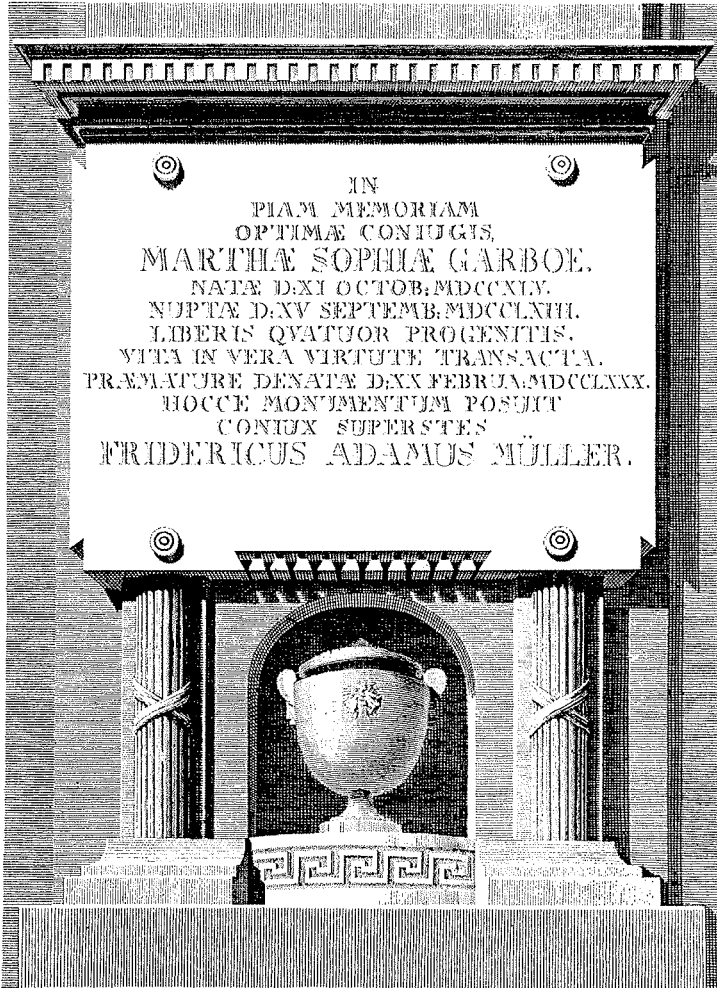
Det er bestemt ikke den store poesi, men det var dog ikke enhver, der fik mindevers i adresseavisen. Måske har Christine Wendelboe alligevel ikke været helt, som folk er flest.

Når der kun nævnes to sørgende børn, en datter og en søn, ses der altså bort fra oberst *Christian Knudsen* i Bengalen, fordi han var så langt borte. Han var rejst ud i 1759 og kom i 1761 til faderen i Frederiksnagore. Han skulle være underassistent med 8 rd. i månedsløn, men var naturligt nok ikke særligt tilfreds. 18. august 1762 fik han sin afsked og gik i det engelsk-ostindiske kompagnis tjeneste.

I »Vore gamle Tropekolonier« (I s. 236) nævnes det, at den danskfødte Demarchis, der var blevet opperhovede 14. august 1762, havde vanskeligheder med sine undergivne. Ekvipagemesteren tog fri, når det passede ham og krævede sin søn løst fra tjenesten, for at han kunne blive ansat hos englænderne. Det kan være Torsten og Christian Knudsen, der hentydes til. Økonomisk må sønnen ligesom faderen have klaret sig godt, siden alle 1778 er enige om, at han må være ligeglad med arven efter moderen, og siden han alene bekoster den smukke sten.

Tilbage er spørgsmålet om, hvem der har udført den. Jeg mener, uden at kunne bevise det, at det må være billedhuggeren *Johannes Wiedewelt*, mesteren for Holbergs sarkofag i Sorø (1779–80).

Gravstenen er smykket med slyngebånd og mæanderbort, som man også finder på Holbergs sarkofag; den har desuden

E. Wiedewelt sculp.

E. L. Dronk sculp.

Fig. 2. Forsvundet epitafium fra Helligåndskirken i København. Det er udført af Wiedewelt over Martha Sophia Garboe, død 1780, og viser meget tydeligt »fasciastavene«.

Fra de danske tropekoloniers tid – en gravsten i Sorø kirke

de såkaldte »fasciesstave«, der egentlig var de romerske konsulers værdighedstegn; de er anbragt i fordybede felter langs randen, sikkert fordi stenen skulle ligge i gulvet. Man skulle ikke kunne falde over dem og fristes til at flytte den. Wiedewelt har benyttet lignende stave f. eks. på et udkast til et monument over Frederik V (Se Danmarks Kirker III. 4. 1924). Desuden på et nu forsvundet epitaphium i Helligåndskirken i København over Martha Sophia Garboe, gift med stempelpapirforhandler Frederik Adam Müller. Det kendes fra et stik af F. C. Bradt, se fig. 2.

Måske er disse motiver så almindelige i klassicismens tid i slutningen af det 18. århundrede, at de ingenting beviser, men hertil kommer et andet forhold. Christian Knudsen levede i Bengalen, og i Calcutta kan han have set et monument, som Wiedewelt i 1774 havde udført til missionæren Kiernander, der ville sætte sin hustru, Anna Wooley, et minde. Efter beskrivelsen i Wiedewelts papirer på Det kongelige Bibliotek viser det ingen lighed med stenen i Sorø, men det kan have givet Christian Knudsen ideen til at bestille en gravsten hos tidens mest fremtrædende danske billedhugger. Det Kiernanderske monument var udført efter anmodning af kaptajn Elphinston. Hvis også Christian Knudsen har haft en mellemmand i Danmark, kan det have spillet en rolle, at Wiedewelt havde arbejdet så meget i Sorø. Han ledede nyopstillingen af de kongelige gravmæler 1776–77 og udførte mindetavlen over de i Sorø begravede fyrstelige personer (i højkoret) 1777 foruden altså Holbergs sarkofag 1780.

Det er lokalhistoriens opgave at kaste lys over det nære og fortrolige, men det er ganske forfriskende, når det somme tider kan sættes i forbindelse med det fjerne og fremmede. Den stille klosterkirke med de gamle danske tropekolonier.